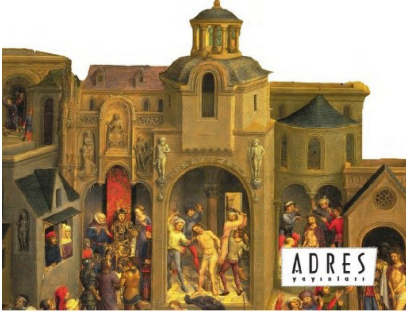

GERARD DELANTY, AVRUPA'NIN İCADI: FİKİR, KİMLİK, GERÇEKLİK, ADRES YAYINLARI, ANKARA 2013, 348 S.*

Gerard Delanty, Inventing Europe: Idea, Identity, Reality, Adres Publishing, Ankara 2013, 348 pgs.

Gamze BAL**

Sussex Üniversitesi'nde sosyoloji profesörü olan Gerard Delanty, sosyo-politik sorunların kültürel ve tarihsel analizi ve sosyal teori alanında çalışan Delanty, Avrupa'nın sosyal değişimine yönelik çalışmalar yapmaktadır. Sosyal ve politik teori, Avrupa kimlikleri, küreselleşme, milliyetçilik ve modernitenin kültürel ve tarihsel sosyolojisi alanında 100'den fazla makalesi bulunmaktadır. Ulusal kimlik ve popüler kültür üzerine yaptığı çalışmalar ve konuyla ilgili verdiği derslerin ardından literatürde Avrupa kimliğine doğrudan yönelen çalışma eksikliğinden yola çıkarak Avrupa'nın İcadı kitabını yazdığını kitabın önsözünde belirtmiştir.

Delanty çalışmasında öncelikle literatüre nasıl katkı yapacağı sorusuna yanıt vermiştir. Yazar, Avrupa'nın kurguladığı anlamda Doğu hakkında pek çok çalışma yapılmışken; Avrupa'nın bir başka icadı olan Avrupa olgusunun neredeyse hiç incelenmediğini belirtmiştir. Avrupa olgusu üzerine yapılan çalışmaların çoğu Avrupa Birliği'nin (AB) Avrupa'sını temel alan birleşme olgusuna odaklanmış övgü niteliğinde eserler olması, yazarın çalışmayı yapmaktaki bir diğer gerekçesini oluşturmuştur. Yazar, Avrupa'nın İcadı: Fikir, Kimlik, Gerçeklik başlıklı çalışması ile ulusalcılık ve

* **Geliş Tarihi:** 01.03.2023

Kabul Tarihi: 02.05.2023

** Doktora Öğrencisi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: bal.gamze@hbv.edu.tr. ORCID: 0000-0003-0818-1371.

GERARD DELANTY, AVRUPA'NIN İCADI: FİKİR, KİMLİK, GERÇEKLİK, ADRES YAYINLARI, ANKARA 2013, 348 S.

ırkçılığı tarihsel perspektiften ele alan mevcut çalışmaların aksine; Avrupa olgusunu kimliksel açıdan ele alarak sistemik ve eleştirel bir şekilde çalışma amaçlamıştır.

“Avrupa Karmaşası: Teorik Giriş” başlıklı birinci bölümde yazar, Avrupa fikrinin bir gerçek olduğu kadar her çağda yeniden inşa edilecek şekilde tasarlanan kültürel bir kurgu olarak ele almış ve Avrupa’yı birleştirici olmaktan çok bölücü makro bir kimlik olarak tanımlamıştır. Avrupa’nın tarihsel süreç içerisinde kurgulanışına vurgu yapmak amacıyla Avrupa’dan icat olarak bahsettiğini belirtmiştir.

Avrupa kimliğinin, kültürünün evrenselliğine eleştirel bakış açısıyla ele alan yazar, evrenselliğin ötekiliğin inkarı anlamına gelmediğini; ancak Avrupalılığın ötekinin dışlamasından beslendiğini ifade ederek evrensel bir kimlik olmaktan uzak olduğunu dile getirmektedir.

“Avrupa Fikrinin Kökenleri” başlıklı ikinci bölümde yazar, Batılı olmanın Batılı olmayanlar üzerinde ayrıcalıklı olarak konumlandırılmasına yol açan söylemlere dikkat çekmiştir. Batı-Doğu düalizmine karşılık gelen biz-onlar kutuplaşmasını tetikleyen Avrupa merkezci düşüncenin gelişimi irdelenmiştir.

“Avrupa’nın Batılılaştırılması” başlıklı üçüncü bölümde Avrupa fikrinin nasıl güçlendiğinden ve Ortaçağ’da Avrupa kimliğinin oluşum süreci incelenmiştir. 15. yüzyılın sonuna kadar Avrupa fikrinin karşılığı coğrafi bir kavram olan Avrupa fikri, Osmanlı yayılmasına karşı gösterilen direnç neticesinde Avrupa kimliği olarak kurgulanmaya başlanmıştır. Özellikle Haçlı Seferleri, İslam’a karşı kutsal savaş fikrini geliştirmiş ve homojen Avrupa kimliğinin oluşumunda etkili olmuştur. Bu noktada Delanty, Haçlı Seferleri’nde Avrupa fikrinin merkezi bir öneminin olmadığına dikkat çekmektedir. Ancak savaşçıların “Tanrının Ordusu” olarak isimlendirilmesi, ulus-üstü bir imge olan haçın sembol olarak kullanılması, Hıristiyanlar-kafirler ikileminin kullanılması, kolektif kimlik oluşumunda etkili unsurlar olarak değerlendirilmiştir.

1453 yılında İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesi, Avrupa modernliğini şekillendiren önemli olaylardan biri hatta sıklıkla dönüm noktası olarak ele alınmıştır. Yazar, yeryüzündeki en büyük İslam Uygarlığı'nın başkentinin Avrupa'da yer aldığını ve bunun "Avrupa'daki Türkiye" olarak anılacak yeni bir dönemin başlangıcı olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan bu durumla birlikte Batı için yalnızca askeri tehdit oluşturmamakta Hıristiyanların kitleler halinde İslam dinini kabul etmeleri de önemli bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu bağlamda 15. yüzyılda Avrupa kimlik duygusunun mevcut olduğu; ortak düşman olarak algılanan İslam, bir başka deyişle Doğu üzerinden kurgulandığı, kimliğin zaferlerden çok bozgunlar tarafından şekillendiği vurgusu bu bölümde öne çıkmıştır.

Bir diğer öne çıkan konu ise keşifler çağının başlamasıdır. Keşiflerle birlikte Avrupa'nın ekonomi anlayışı değişmiştir. Ortaçağ'da tarıma dayalı bir ekonomi anlayışı hakimken 16. yüzyılda denizaşırı ticaret gelişmiştir. Bu değişim, Avrupa'nın uygarlık fikriyle bütünleştirilmesinin zeminini oluşturmuştur. Yazar, Amerika'nın keşfiyle birlikte de Avrupa kimliği yönünü Batı'ya çevirerek geliştirilmek istendiğini; Doğu sınırına savunma yapılan sınır, Batı sınırına ise genişleme sınırı olarak bakıldığını belirtmiştir.

"Avrupa'nın Sınırları: Değişen Sınırlar" konusunun işlendiği dördüncü bölümde bir Avrupa haritası ortaya koyulmuştur. Birincisi, Batı Avrupa ile farklılıklara sahip olan bölgeler; ikincisi, Rusya ve Türkiye olmak üzere Doğu Avrupa'nın iki tarihi bölüm olmak üzere sınır çizilmiştir. Birinci bölge, Balkanlar'ı da kapsayan Güneydoğu Avrupa'dır. İkinci bölge ise Almanya ile Rusya arasında bulunan Polonya, Baltık ülkeleri, Çekoslovakya ve Macaristan'dır. Esasen bu bölgeler, Avrupa ile Avrasya arasında bir geçiş bölgesi oluşturmakla birlikte kendi içerisinde bir paradoks barındırmaktadır. Bu bağlamda yazar söz konusu bölümde "Rusya Avrupalı mı; yoksa başlı başına bağımsız bir olgu mu?" sorunsalını tartışmıştır. Tartışılan bir diğer

GERARD DELANTY, AVRUPA'NIN İCADI: FİKİR, KİMLİK, GERÇEKLİK, ADRES YAYINLARI, ANKARA 2013, 348 S.

konu ise Doğu Avrupa'nın çekirdek Avrupa'nın yapısının şekillenmesinde nasıl bir rol oynayacağı olmuştur. Nihayetinde fikri anlamda Avrupa ile jeopolitik Avrupa arasında uzlaşmazlıkların varlığından hareketle Avrupa fikri, Batı Avrupa'yla ilişkilendirilmiştir.

“Modernite Döneminde Avrupa” başlıklı beşinci bölümde Rönesans, Reform, Aydınlanma hareketleriyle ilişkili olan modernleşmenin yanı sıra milliyetçiliğin ve romantizmin Avrupa fikri üzerindeki etkileri incelenmiştir. 1776 Amerikan Devrimi, Batı Avrupa'nın özerklik duygusunu güçlendirirken; 1789 Fransız Devrimi'yle Avrupa fikri, Batı Avrupalı ulus-devletler sisteminin oluşmasıyla ilişkilendirilmiş ve normatif bir karakter kazanmaya başlamıştır. Bu gelişmelerle birlikte Avrupa fikri, artık Avrupa modernliği anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Ancak yazar, modernleşme ve Aydınlanma idealleri ile Avrupa fikri arasında kurulan bu bağı basit özdeşlik olarak ifade ederek eleştirmiştir. Rönesans, Avrupa çapında fikirlerin ve tarzların birleşmesini mümkün kılarak Avrupa kimliğinin temelini oluşturan bir görüş önermiştir. Fakat gelişim sürecinde temel modelin reform hareketi olması sebebiyle tam anlamıyla seküler bir kimlik olamamıştır. Reform hareketi, evrensel Hıristiyan düzeni fikrini yıksa da Avrupa kimliğinde Hıristiyanlığı önemsizleştirmemiştir.

Dahası yazar Avrupa fikrinin “Hıristiyan Dünyası” kavramının sekülerleştirilmiş bir dengi olduğunu; aralarında herhangi bir kırılma yaşanmadığını ifade etmiştir. Avrupa kimliğinin temel unsurlarının da ilerleme, uygarlık ve Hıristiyanlığı kurtarma idealleri doğrultusunda şekillendiğinden bahsetmiştir. Yazara göre, ortaya çıkan yeni durumda Hıristiyan-Müslüman kutuplaşması yerini “uygar Avrupalılar”-“uygarlaşmamış barbarlar” antitezine bırakmıştır. Fransız Devrimi'nin Avrupa'ya ortak bir Avrupa kimliği duygusu kazandırmakla birlikte yazar eleştirel bir bakış açısıyla kalıcı bir Avrupa kimliği duygusunun da gelişmesine engel oluşturduğu argümanını bu bölümde analiz etmiştir.

“Doğu’nun Aynasında Avrupa” isimli altıncı bölüm, Avrupa kimliğinin şekillenmesinde iç unsurlardan ziyade; dış faktörlerin etkisinin olduğu varsayımının temelleri ortaya konmaya çalışmıştır. Avrupa tarihinde birleşmiş bir Avrupa kimliği oluşturamayacak kadar çok çatışmanın ve bölünmenin; Doğu ile Batı Avrupa arasında ayrışma; ulus-devletler arasındaki iç mücadelelerin yaşanması, Avrupa kimliğini sınırlandıran nedenler olarak gösterilmiştir. Bu ayrışmalar içinde kolektif kimliğin nasıl oluşturulacağı noktasında evrensellik ilkesi öne çıkmış; Avrupa kendi kimliğini öteki karşıtlığı üzerinden inşa etmeye ihtiyaç duymuştur.

Yazar üst kimliğin inşasında “öteki yoksa da icat edilmeliydi” mantığının hakim olduğunu belirtmiştir. Zira Batı, Doğu’yu kendi terimleriyle tasvir ederek Doğu üzerinde hem ekonomik denetim hem de entelektüel üstünlük kurmaya çalışmıştır. Doğu’nun kendisini Batı’yı örnek alınması gereken bir olgu olarak düşünmesi noktasında bir algı oluşturulmuştur. 19. yüzyıla gelindiğinde, Avrupalı olmayan dünya, bir zamanlar Avrupa’nın olduğu yer olarak görülmeye başlanmış; Avrupa dışındakilere bir başka ifadeyle Doğu’ya “Avrupa ideal bir dünya uygarlığıdır ve görevi dünyayı uygarlaştırmak” mesajı verilmiştir. Oysa yazar, bu algının aksine Avrupa kimliğinin şiddetten ve sömürgecilikten ortaya çıktığına yönelik argümanları bu bölümde incelemiştir.

“Avrupa Kimliğinin Krizi” başlıklı yedinci bölümde yazar “Mitteleuropa” kavramıyla beraber Avrupa fikriyle-faşizm arasındaki bağı ele almıştır. Mitteleuropa kavramı yalnızca bir bölge olarak değil; aynı zamanda Avrupa fikrinden daha fazla ideolojik bir anlam içeren kültürel ve siyasi bir fikrin karşılığı olarak incelenmiştir. Diğer yandan yazar, AB’nin Avrupa ırkçılığını yansıttığını ve Avrupa fikrinden ayrı tutulamayacağına; Avrupa kimliğinin homojenliğini savunan Nazi oluşumu ile Avrupa fikri arasındaki ilişkiye dayandırarak bir sentez yapmıştır.

GERARD DELANTY, AVRUPA'NIN İCADI: FİKİR, KİMLİK, GERÇEKLİK, ADRES YAYINLARI, ANKARA 2013, 348 S.

İlk yedi bölümde Avrupa kimliğinin Batı-Doğu, Biz-Öteki diyalektiği üzerinden yapay bir kimlik inşa sürecine dayandığını kanıtlamayı amaçlayan Delanty, Doğu-Batı kutuplaşmasının arttığı Soğuk Savaş döneminin Avrupa kimliğinin inşasında nasıl bir rol oynadığı problematiğini “Soğuk Savaş Kurgusu Olarak Avrupa” başlığını verdiği sekizinci bölümde analiz etmiştir. 20. Yüzyıl, Batı karşılığının yalnızca Avrupa’dan ibaret olmadığı, Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun kurulmasıyla Avrupa’nın kurumsal bir yapıya bürünmesi, faşizme son verilmesi gibi önemli dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Dolayısıyla Avrupa kimliği yalnızca siyasi değil; ekonomik milliyetçilikle anılmaya başlamıştır. Yazar Charles, de Gaulle’ün her biri kendi çıkarlarının peşinde koşan ama birbirleriyle işbirliğini de muhafaza eden “Ulus-Devletler Avrupası” ruhunu yansıttığı görüşüne atıfta bulunarak yeni kimliğin unsurlarına yer vermiştir.

“Soğuk Savaş Sonrası Avrupa” başlıklı dokuzuncu bölümde yazar, Soğuk Savaş’ın sona ermesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan sorunları ve olguların Avrupa kimliği üzerindeki etkilerini irdemiştir. Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla yeni devletlerin ortaya çıkması, Avrupa için eskide kalan Doğu sınırı sorunu yeniden gün yüzüne çıkmıştır. Günümüzde de tartışılmaya devam eden Kafkasya bölgesi Avrupa’ya mı ait? Ukrayna, Belarus gibi ülkelerin Avrupa nazarında statüleri ne olacak? Bu bölgeler, Avrupa’ya mı dahil edilecek; yoksa Rusya’ya mı dahil edilecek gibi konulara yönelik geliştirilen politikaların seyri etnik ve dini açıdan Avrupa kimliği için sorun oluşturabilecek niteliktedir.

Bu bağlamda yazar Soğuk Savaş sonrası dönemi Avrupa kimliği açısından Alman birliğinin sağlanması, Mitteleuropa’nın yeniden keşfi, komünizmden kapitalizme ve komünist dünyadan liberal demokrasiye geçişte yaşanan sorunlar, Batı Avrupa’nın ilerlemesi ve milliyetçilik ve ırkçılığın Avrupa’daki yükselişi konularına ayırarak tartışmıştır. Nihayetinde

yazar, ırksal ve etnik açıdan homojen bir yapıya sahip olmayan Avrupalıların, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte yani komünizm temelli tehdit algısının ortadan kalkmasıyla yeni bir meşrulaştırma arayışına girdiklerini ifade etmiştir. Bu kapsamda Batı, düşman olarak yeniden İslam'ı hedef göstermiştir. Böylece Doğu tehdidi, Güney'e kayarak Avrupa düşmanlığının merkezindeki yerini korumuştur. Yazar, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Batı'nın birleşerek Irak'a saldırmasının bu ötekileştirmenin bir sonucu olarak değerlendirmiş ve Avrupa kimliğinin giderek daha fazla İslam Dünyası'na karşı duran beyaz burjuva popülizmine dönüştüğünü vurgulamıştır.

"Sonuç: Ulus-Ötesi Vatandaşlığa Doğru" başlıklı onuncu bölümün girişinde yazar, amacının Avrupa kimliğinin negatif anlamlar içeren bir fikir olduğunu göstermek olmadığını izahat etmiştir. Akabinde hakim olan Avrupa'nın kapsayıcı olmaktan çok dışlayıcı bir özellik taşıdığını iddia etmiştir. Günümüzde Avrupa'nın eskiye benzer şekilde düşman algısından beslendiğini; Güney'e karşı Kuzey Sorunu'nun hakim olduğunu ve bu durumun bir sonucu olarak beyaz burjuva milliyetçiliğinin popülist söylemde yeni çıkış yolları bulduğunu anlatmaktadır. Yazara göre, ekonomik ve siyasi entegrasyona dayalı AB, ulus-devletler arasında bir birlikteliğin sağlanamamasından doğmasına rağmen nihai anlamda ulus-devletleri güçlendirmiştir.

Dahası birliğin Avrupa'nın Avrupalı olmayanlara yönelik üstünlükçü bakışını engellemeye yönelik bir duruş geliştirmediği, Avrupa'nın azınlıklara yönelik politikalarında düzenlemeye ihtiyaç duyulması gerektiğinin altı çizilmiştir. Yazarın getirdiği öneri ise Avrupa fikrinin çok kültürlülükle ve ulus ötesi vatandaşlıkla ilişkilendirilmesi gerektiğidir. Aksi halde Avrupa kimliğine siyasi bir yapılanma olarak bakılması ve kuşkuyla karşılanması gerektiğini ifade etmektedir.

GERARD DELANTY, AVRUPA'NIN İCADI: FİKİR, KİMLİK, GERÇEKLİK, ADRES YAYINLARI, ANKARA 2013, 348 S.

Kitabın genel çerçevesinden ve bölümlerin ana hatlarından anlaşılacağı üzere yazar, Avrupa kimlik inşasını, Batı'nın üst kimlik algısını pekiştiren çalışmalardan farklı olarak eleştirel bir bakış açısıyla ele almıştır. Avrupa kimliğinin barış ve uzlaşmadan ziyade ötekileştirme ve tehdit söylemi temelinde inşa edilen bir icat; yapay bir olgu olduğunu kanıtlamaya yönelik örneklerden ve metaforlardan faydalanmıştır. Tarihsel bir arka plan verilmesi, kronolojik sıralamayla bölümlerin oluşturulması, okuyucu nezdinde yazarın argümanlarının daha anlaşılır olmasını sağlamıştır.

Çoğunlukla insan hakları, hukukun üstünlüğü, demokrasi, özgürlük, eşitlik gibi normlarla özdeşleştirilen Avrupa, bir değerler üreticisi ve ihracatçısı olarak toplumlar nazarında konumlandırılmıştır. Diğer bir ifadeyle Batı, rasyonalite ve hümanist değerlerin savunucusu ve uygulayıcısı yani ideal tip olarak görülmüştür. Ancak Batı'nın aslında oluşturmaya çalıştığı kimlikle çelişen bir tarihi geçmişe ve ötekileştirmeden beslenen dünya görüşüne sahip olduğuna yönelik bu okuma, okuyucuya Avrupa ve AB fikrinin gelişmesine yönelik çok boyutlu bir bakış açısı geliştirme olanağı sunmaktadır.